

ПОПОВИЧ О. В.,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінальної юстиції
(Чернівецький юридичний інститут
Національного університету
«Одеська юридична академія»)

УДК 343.2:343.3

ПРОБЛЕМА ПРЕДМЕТНОСТІ СКЛАДУ ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ. 110–2 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

У статті досліджується проблема предметності складу злочину, передбаченого ст. 110–2 Кримінального кодексу України. Встановлений зв'язок між ознаками об'єктивної сторони складу злочину, передбаченого ст. 110–2 Кримінального кодексу України, та його предметом. Визначено, що, відповідно до форм суспільно небезпечного діяння, предметом злочину є фінансові та матеріальні активи.

Ключові слова: злочин, склад злочину, предмет злочину, насильницька зміна, повалення, захоплення, конституційний лад, державна влада, державний кордон, територія, фінансування дій, фінансові активи, матеріальні активи.

В статье исследуется проблема предметности состава преступления, предусмотренного ст. 110–2 Уголовного кодекса Украины. Установлена связь между признаками объективной стороны состава преступления, предусмотренного ст. 110–2 Уголовного кодекса Украины, и его предметом. Определено, что в соответствии с формами общественно опасного деяния, предметом преступления выступают финансовые и материальные активы.

Ключевые слова: преступление, состав преступления, предмет преступления, насильственная смена, свержение, захват, конституционный строй, государственная власть, государственная граница, территория, финансирование действий, финансовые активы, материальные активы.

In the article investigated the problem of objectivity of the corpus delicti art. 110–2 of the Criminal Code of Ukraine. The connection between the signs of the objective side of the corpus delicti art. 110–2 of the Criminal Code of Ukraine and its subject is found. In accordance with the forms of a socially dangerous act, the object of the corpus delicti art. 110–2 of the Criminal Code of Ukraine are financial and material assets.

Key words: crime, corpus delicti, subject of crime, violent change, overthrow, assumption, constitutional order, state power, state border, territory, financing, financial assets, material assets.

Вступ. Предмет злочину відіграє важливу роль як у законодавчій, так і у правозастосовній практиці. Про таке зокрема свідчить той факт, що серед усіх ознак складу злочину, що відносяться в загальному вченні про склад злочину до факультативних, предмет злочину неодноразово закріплюється законодавцем в тексті статей Особливої частини Кримінального кодексу України (далі – КК України) [1].

Вчення про предмет злочину є однією з найважливіших проблем у науці кримінального права. Так, зокрема предмет злочину має значення для вирішення питання про розташування деяких статей в Особливій частині КК України відповідно до об'єктів посягання, частиною яких є сам предмет злочину; для відмежування його від предмета суспільних відносин, предмета злочинного впливу, знарядь і засобів вчинення злочину; для створення передумов більш глибокого теоретичного дослідження класифікації предметів об'єктивного світу в контексті вчення про предмет злочину; у процесі здійснення кримінально-правової кваліфікації та вирішення питання про притягнення особи до кримінальної відповідальності в разі встановлення предмета злочину; дослідження предмета злочину значною мірою впливає на розвиток загального вчення про склад злочину [2, с. 5].

Законодавець по-різному описує ознаки предмета злочину. Обрання того чи іншого способу (прийому) для законодавчого визначення предмета злочину багато в чому залежить від характеру зло-

чину, а також від індивідуальних властивостей такого предмета. Щодо деяких злочинів ознаки предмета злочину прямо передбачені диспозицією статті Особливої частини КК України. У диспозиціях же інших статей Особливої частини КК України ознаки предмета злочину неконкретизовані, через що його встановлення викликає значні труднощі на практиці.

У становлення та розвиток теоретичних знань щодо предмета злочинів значний внесок зробили такі вчені, як: Л.С. Білогриць-Котляревський, Я.М. Брайнін, В.М. Винокуров, С.Б. Гавриш, В.К. Глистін, Ю.А. Демидов, М.Д. Дурманов, В.П. Ємельянов, М.І. Загородніков, П.Д. Калмиков, О.Ф. Кістяківський, М.Й. Коржанський, В.М. Кудрявцев, С.Ф. Кравцов, С.В. Лашук, П.С. Матишевський, В.В. Мальцев, А.А. Музика, Г.П. Новосьолов, Б.С. Никифоров, М.І. Панов, А.А. Піонтковський, С.В. Познишев, В.Д. Спасович, В.В. Сташис, М.С. Таганцев, В.Я. Тацій, А.Н. Трайнін, Є.В. Фесенко, Є.О. Фролов, М. Шаргородський та ін.

Наукові дослідження зазначених учених створюють фундаментальну базу для подальшого дослідження предметів окремих складів злочинів, зокрема складу злочину, передбаченого ст. 110-2 КК України.

Постановка завдання. Метою дослідження є аналіз проблеми предметності складу злочину, передбаченого ст. 110–2 КК України.

Результати дослідження. Дослідниками проблем предмета злочину сформульовано декілька підходів, пов'язаних із визначенням його місця у складі злочину: 1) предмет злочину визнається факультативною ознакою складу злочину (П.С. Матишевський, А.В. Наумов, М.І. Бажанов, В.Я. Тацій та ін.); 2) предмет злочину належить до ознак об'єктивної сторони складу злочину (П.П. Михайленко, В.К. Глистін); 3) отожднення предмета злочину з об'єктом злочину чи взагалі відсутність його розгляду (О.Ф. Кістяківський, Б.С. Никифоров, В.Д. Спасович, М.С. Таганцев) [3, с. 185–187].

На думку В.О. Навроцького, предмет злочину не може визнаватися факультативною ознакою складу злочину, оскільки, якщо він названий у диспозиції статті, то стає обов'язковою ознакою, якщо ж не названий, то ті чи інші його характерні риси не мають жодного кримінально-правового значення. Про те, що вказана ознака є факультативною ознакою складу злочину, може йтися лише за умови, що в одних посяганнях він наявний, а в інших може бути відсутній [4, с. 172]. Сформульована теза хоча і правильна у своїй основі, але потребує уточнення. Ми підтримуємо позицію В.Я. Тація, відповідно до якої, предмет злочину – це факультативна ознака складу злочину, але лише в разі, коли йдеться не про конкретне, а про так зване загальне поняття складу злочину, тобто це означає, що він притаманний не будь-якому складу злочину. У конкретному складі, якщо він указаний (передбачений) безпосередньо в законі, така ознака обов'язкова, і він має бути встановлений для правильної кваліфікації [5, с. 92].

Різноманіття підходів до визначення місця предмета злочину в його складі зумовило широкий спектр дефініцій останнього. Так, найбільш розповсюдженим є визначення В.Я. Тація, відповідно до якого, предметом злочину визнаються будь-які речі матеріального світу, з певними властивостями яких закон про кримінальну відповідальність пов'язує наявність у діяннях особи конкретного складу злочину <...>. Оскільки предметом злочину може бути лише певна річ, то предмет є завжди речовою (матеріальною) ознакою [5, с. 89–90].

На думку А.А. Музики та Є.В. Лашука, предмет злочину є факультативною ознакою об'єкта злочину, що знаходить свій прояв у матеріальних цінностях (котрі людина може сприймати органами чуття чи фіксувати спеціальними технічними засобами), з приводу яких та шляхом безпосереднього впливу на які (або без такого впливу) вчиняється злочинне діяння [6, с. 101].

Сучасний підхід до визначення предмета злочину полягає в тому, що предметом злочину можуть бути і феномени (субстанції), які не являють собою річ – інформація, електрична та теплова енергія, органи та тканини людини. Так, О.Е. Радутний дійшов висновку, що предметом злочину варто визнавати «речі або інші явища об'єктивного світу (інформацію, енергію тощо), з певними властивостями яких кримінальний закон пов'язує наявність у діянні особи складу конкретного злочину» [7, с. 10]. Отже, йдеться про розширення обсягу поняття предмета злочину для того, щоб воно охоплювало не лише речі, але й інші матеріальні утворення. Аналогічної позиції дотримується Г.П. Новосьолов, оскільки висловлює пропозицію про розширення поняття предмета злочину шляхом включення в нього явищ матеріального світу неречового характеру. Автор пропонує розуміти предмет злочину як різного роду матеріальні або нематеріальні блага (цінності), що сприяють задоволенню потреб людей, злочинний вплив на які (або незаконне поводження з якими) заподіює або створює загрозу заподіяння шкоди [8, с. 53].

Такий підхід є виправданим, оскільки, відповідно до філософського розуміння матерії, до неї відносять всю об'єктивну реальність, що існує поза людською свідомістю і незалежно від неї, яка відображається у відчуттях людини та яку вона може сприйняти в той чи інший спосіб.

Зважаючи на вищезазначене, на наш погляд, предмет злочину необхідно розуміти як речі чи інші явища об'єктивного світу (матеріальні та нематеріальні утворення), наділені ознаками, які пря-

мо зазначені у кримінальному законі (конкретизовані) чи впливають з інших ознак складу злочину (неконкретизовані), із приводу яких і шляхом безпосереднього впливу на які (або без такого впливу) вчиняється злочин.

Ст. 110–2 КК України «Фінансування дій, вчинених з метою насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади, зміни меж території або державного кордону України» передбачає просту диспозицію, яка вказує на суспільно небезпечне діяння без розкриття його характерних особливостей. Так, згідно з ч. 1 ст. 110–2 КК України, змістом суспільно небезпечного діяння є фінансування дій, вчинених із метою насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади для порушення порядку, встановленого Конституцією України, а відповідно до ч. 2 ст. 110–2 КК України – фінансування дій, вчинених з метою зміни меж території або державного кордону України.

Таке формулювання диспозиції ст. 110–2 КК України призводить до проблеми виділення конститутивних ознак згаданого складу злочину, зокрема визначення предмета злочину як його обов'язкової ознаки. На такого роду специфіку деяких складів злочинів вказував Є.В. Лашук: «правильне визначення предмета в конкретному складі злочину значною мірою залежить від форми диспозиції кримінально-правової норми. Якщо в описовій диспозиції предмет злочину, здебільшого, вказаний безпосередньо, то під час визначення його у бланкетних диспозиціях такий процес викликає значні труднощі. Розглядаючи бланкетну диспозицію певної кримінально-правової норми, інколи здається, що відповідний злочин є «безпредметним», оскільки предмет тут зазначається в нормативно-правових актах інших галузей права» [2, с. 70]. Слушним таке твердження є і для предмету складу злочину ст. 110–2 КК України, з одним лише уточненням – відсутній спеціальний нормативно-правовий акт, який би визначав правові й організаційні основи боротьби з таким небезпечним явищем, на кшталт Закону України «Про боротьбу з тероризмом» [9], яким передбачено правові й організаційні основи боротьби з фінансуванням тероризму.

Зважаючи на зазначене, необхідно звернутися до визначення предмета суміжного складу злочину «Фінансування тероризму» (ст. 258–5 КК України), який дістав правову регламентацію у КК України раніше. Згідно з ч. 1 ст. 1 Міжнародної конвенції про боротьбу з фінансуванням тероризму від 9 грудня 1999 р., предметом фінансування тероризму визнаються кошти, тобто активи будь-якого роду, матеріальні чи нематеріальні, рухомі чи нерухомі, незалежно від способу їх придбання, а також юридичні документи або акти в будь-якій формі, зокрема в електронній або цифровій, які засвідчують право на такі активи або участь у них, включаючи банківські кредити, дорожні чеки, банківські чеки, поштові перекази, акції, цінні папери, облігації, векселя, акредитиви, але не обмежуючись ними [10]. У ст. 1 Конвенції Ради Європи про відмивання, пошук, арешт і конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму майном, таким визначається майно будь-якого виду, незалежно від того, матеріальне воно чи виражене у правах, рухоме чи нерухоме, та правові документи або документи, які підтверджують право на таке майно або частку в ньому [11].

На реалізацію Міжнародної конвенції про боротьбу з фінансуванням тероризму в Законі України «Про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» [12], а також у Законі України «Про боротьбу з тероризмом» [9] фінансування тероризму визначено як надання чи збір активів будь-якого роду з усвідомленням того, що вони будуть використані цілком або частково: 1) для будь-яких цілей окремим терористом, терористичною групою або терористичною організацією; 2) для організації, підготовки і вчинення окремим терористом, терористичною групою або терористичною організацією визначеного КК України терористичного акту, втягнення у вчинення терористичного акту, публічних закликів до вчинення терористичного акту, створення терористичної групи чи терористичної організації, сприяння вчиненню терористичного акту, будь-якої іншої терористичної діяльності, а також спроби здійснення таких дій. Як предмет фінансування тероризму зазначені Законні визначають активи будь-якого роду, до яких віднесено кошти, майно, майнові та немайнові права.

Дослідники проблеми фінансування тероризму як предмет злочину розглядають гроші або активи будь-якого роду, рухомі чи нерухомі, незалежно від способу їх придбання, а також юридичні документи чи акти в будь-якій формі, зокрема електронній або цифровій, які підтверджують право на такі активи або участь у них, поміж ними і банківські кредити, дорожні чеки, банківські чеки, поштові перекази, акції, цінні папери, облігації, векселя, акредитиви та ін. [13, с. 395]; грошові кошти в національній чи іноземній валюті, а також цінні папери (акції, облігації, чеки тощо) [14, с. 379–380]; кошти (національна або іноземна валюта); майно (зокрема і цінні папери); майнові права [15, с. 113].

Щодо ознак предмета складу злочину «Фінансування дій, вчинених з метою насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади, зміни меж території або державного кордону України» (ст. 110–2 КК України) то, як і у складі злочину «Фінансування тероризму» (ст. 258–5 КК України), вони прямо не зазначені (неконкретизовані) в диспозиції статті кримі-

нального закону. З огляду на це, про саму наявність такої ознаки складу злочину, як його предмет, про ознаки, якими має бути наділений такий предмет, можна говорити лише на основі аналізу інших ознак складу злочину, зокрема особливостей його об'єктивної сторони.

На думку Є.В. Лащука, під час встановлення предмета злочину треба керуватися такими правилами: 1) предмет злочину є матеріальною цінністю, що фіксується органами чуття або спеціальними технічними засобами; 2) предмет злочину є складовою об'єкта злочину та нерозривно пов'язаний із суспільними відносинами, які охороняються кримінальним законом, і яким завдається шкода чи створюється загроза її заподіяння. Зокрема предмет злочину часто збігається з предметом відповідних суспільних відносин; 3) предмет взаємопов'язаний з об'єктивною стороною – щодо предмета вчиняються злочинні діяння та (або) здійснюється безпосередній злочинний вплив на нього, а також предмет відрізняється від «активних» ознак – знарядь і засобів вчинення злочину, своєю «пасивністю» та зв'язком з об'єктом злочину; 4) предмет злочину пов'язаний із метою злочинця певним чином (безпосередньо чи опосередковано) на нього вплинути. Тобто, зазвичай, злочинець не просто на нього впливає, а щодо саме такого предмета вчиняє злочин; 5) предмет злочину безпосередньо чи опосередковано визначається в диспозиції кримінально-правової норми [2, с. 63–64].

Аналіз об'єктивної сторони складу злочину, передбаченого ст. 110–2 КК України свідчить про те, що формами вчинення суспільно небезпечного діяння є фінансове забезпечення та (або) матеріальне забезпечення.

Вважаємо, що фінансове забезпечення необхідно розуміти як таку форму фінансування дій, основними способами вчинення якої є надання та (або) збирання фінансових активів будь-якого роду з усвідомленням їх подальшого використання цілком або частково для забезпечення організації, підготовки і вчинення насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади, зміни меж території або державного кордону України.

Матеріальне забезпечення – така форма фінансування дій, основними способами вчинення якої є надання та (або) збирання матеріальних активів будь-якого роду з усвідомленням їх подальшого використання цілком або частково для забезпечення організації, підготовки і вчинення насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади, зміни меж території або державного кордону України.

Висновки. Зважаючи на вищезазначене, можна дійти висновку, що «Фінансування дій, вчинених із метою насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади, зміни меж території або державного кордону України» (ст. 110–2 КК України) є предметним складом злочину. Виокремлення форм суспільно небезпечного діяння такого складу злочину – фінансового і матеріального забезпечення, дає підстави стверджувати, що предметом злочину є фінансові та матеріальні активи.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 р. № 2341–III // Відомості Верховної Ради. – 2001. – № 25. – Ст. 131.
2. Лащук Є.В. Предмет злочину в кримінальному праві України : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / Є.В. Лащук ; Національна академія внутрішніх справ України. – К., 2005. – 262 с.
3. Федорчук О. Предмет злочину, передбаченого ст. 376–1 КК України (Незаконне втручання в роботу автоматизованої системи документообігу суду) / О. Федорчук // Підприємництво, господарство і право. – 2016. – № 11. – С. 185–190.
4. Українське кримінальне право. Загальна частина : [підручник] / за ред. В.О. Навроцького. – К. : Юрінком Інтер, 2013. – 712 с.
5. Тацій В.Я. Об'єкт і предмет злочину в кримінальному праві : [монографія] / В.Я. Тацій. – Х. : Право, 2016. – 256 с.
6. Музика А.А. Предмет злочину: теоретичні основи пізнання : [монографія] / А.А. Музика, Є.В. Лащук. – К. : Паливода А.В., 2011. – 192 с.
7. Радутний О.Е. Кримінальна відповідальність за незаконне збирання, використання та розголошення відомостей, що становлять комерційну таємницю : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / О.Е. Радутний ; Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого. – Х., 2002. – 21 с.
8. Новоселов Г.П. Учение об объекте преступления. Методологические аспекты / Г.П. Новоселов. – М. : НОРМА, 2001. – 208 с.
9. Про боротьбу з тероризмом : Закон України № 638-IV від 20 березня 2003 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/638-15>

10. Міжнародна конвенція про боротьбу з фінансуванням тероризму від 9 грудня 1999 р., ратифікована із заявою Законом України № 149-IV від 12 вересня 2002 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_518/page

11. Конвенція Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму, ратифікована із заявами і застереженнями Законом України № 2698-VI (2698-17) від 17 листопада 2010 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_948

12. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення : Закон України № 1702-VII від 14 жовтня 2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1702-18>

13. Российское уголовное право : в 2-х т. / под ред. проф. А. И. Рарога. – М. : Полиграф ОПТ, 2004 – Т. 2. – Особенная часть. – 896 с.

14. Беницкий А.С. Ответственность за легализацию преступно приобретенных доходов в уголовном законодательстве Украины и Российской Федерации : [монография] / А.С. Беницкий, Б.Г. Розовский, О.Ю. Якимов. – Луганск : РИО Луганского государственного университета внутренних дел имени Э.А. Дидоренко, 2008. – 496 с.

15. Драний В.В. Кримінально-правова характеристика фінансування тероризму : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право» / В.В. Драний ; Національна академія внутрішніх справ. – К., 2013. – 181 с.

ПУЗИРЬОВ М. С.,

кандидат юридичних наук, головний науковий співробітник науково-дослідного центру з питань діяльності органів та установ Державної кримінально-виконавчої служби України (Академія Державної пенітенціарної служби України)

УДК 343.81

**УДОСКОНАЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ
З УРАХУВАННЯМ ПОЗИТИВНОГО ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ
ВИКОНАННЯ ПОКАРАННЯ У ВИДІ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ НА ПЕВНИЙ СТРОК**

У статті обґрунтовано прикладне значення порівняльних досліджень у сфері кримінально-виконавчого права. Вироблено пропозиції щодо удосконалення кримінально-виконавчого законодавства України з урахуванням позитивного зарубіжного досвіду виконання покарання у виді позбавлення волі на певний строк.

Ключові слова: порівняльні дослідження у сфері кримінально-виконавчого права, кримінально-виконавче законодавство, позбавлення волі на певний строк, виконання покарання, зарубіжний досвід.

В статье обосновано прикладное значение сравнительных исследований в сфере уголовно-исполнительного права. Выработаны предложения по совершенствованию уголовно-исполнительного законодательства Украины с учетом положительного зарубежного опыта исполнения наказания в виде лишения свободы на определенный срок.

Ключевые слова: сравнительные исследования в сфере уголовно-исполнительного права, уголовно-исполнительное законодательство, лишение свободы на определенный срок, исполнение наказания, зарубежный опыт.

The article deals with the applied importance of comparative studies in the field of the criminal and executive law. The proposals for improving the criminal and executive legislation of Ukraine regarding positive foreign experience as to execution of imprisonment for a fixed term are carried out.

Key words: comparative studies in field of criminal and executive law, criminal and executive legislation, imprisonment for fixed term, execution of punishment, foreign experience.

